

Dastlab G'arbiy Yevropada qaror topgan kompozitorlikka xos musiqiy janrlar va ijodkorlik an'analarining O'zbekiston madaniyatiga kirib kelishida rus san'atkorlarining xizmati katta bo'lgan. Bu jarayonda kompozitorlar xalq musiqa boyliklariga tayangan holda musiqali drama, opera, simfoniya, kinomusika va boshqa asarlar yaratishga intilganlar. Xususan, Viktor Uspenskiy, Nikolay Mironov, Sergey Vasilenko, Aleksey Kozlovskiy, Reynhold Glier, Georgiy Mushel va boshqa rus madaniyati namoyandalari o'zlarining O'zbekistonda ijod etgan asarlarida musiqiy folklor namunalaridan keng foydalanganlar. Shu asosda, masalan, V.Uspenskiy simfonik orkestri uchun «Четыре мелодии народов Средней Азии» suitasini, A.Kozlovskiy «Lola» suitasi va «Tanovar» baletini, R.Glier «Farg'ona bayrami» simfonik uverturasini ijod etgan. Bu hol keyinchalik o'zbek kompozitorlari — Tolibjon Sodiqov, Muxtor Ashrafiy, Mutal Burhonov, Doni Zokirov, Sulaymon Yudakov, Manas Leviyev, Sayfi Jalil, Ikrom Akbarov, Mirsodiq Tojiyev kabi o'zbek kompozitorlari tomonidan ijodiy davom ettirildi.

Shuni ham aytish kerakki, dastlabki davrlarda musiqali drama va ayniqsa opera kabi murakkab janrlarni o'zlashtirishda kompozitorlar ijodiy hamkorlik ham qilganlar. Jumladan, 1939-yili sahnalashtirilgan ilk o'zbek operasi «Bo'ron» M.Ashrafiy va S.Vasilenko hammuallifligida, 1940-yili sahna «yuzini» ko'rgan «Layli va Majnun» operasi esa R.Glier va T.Sodiqovlarning hamkorligi natijasida yuzaga kelgan edi.

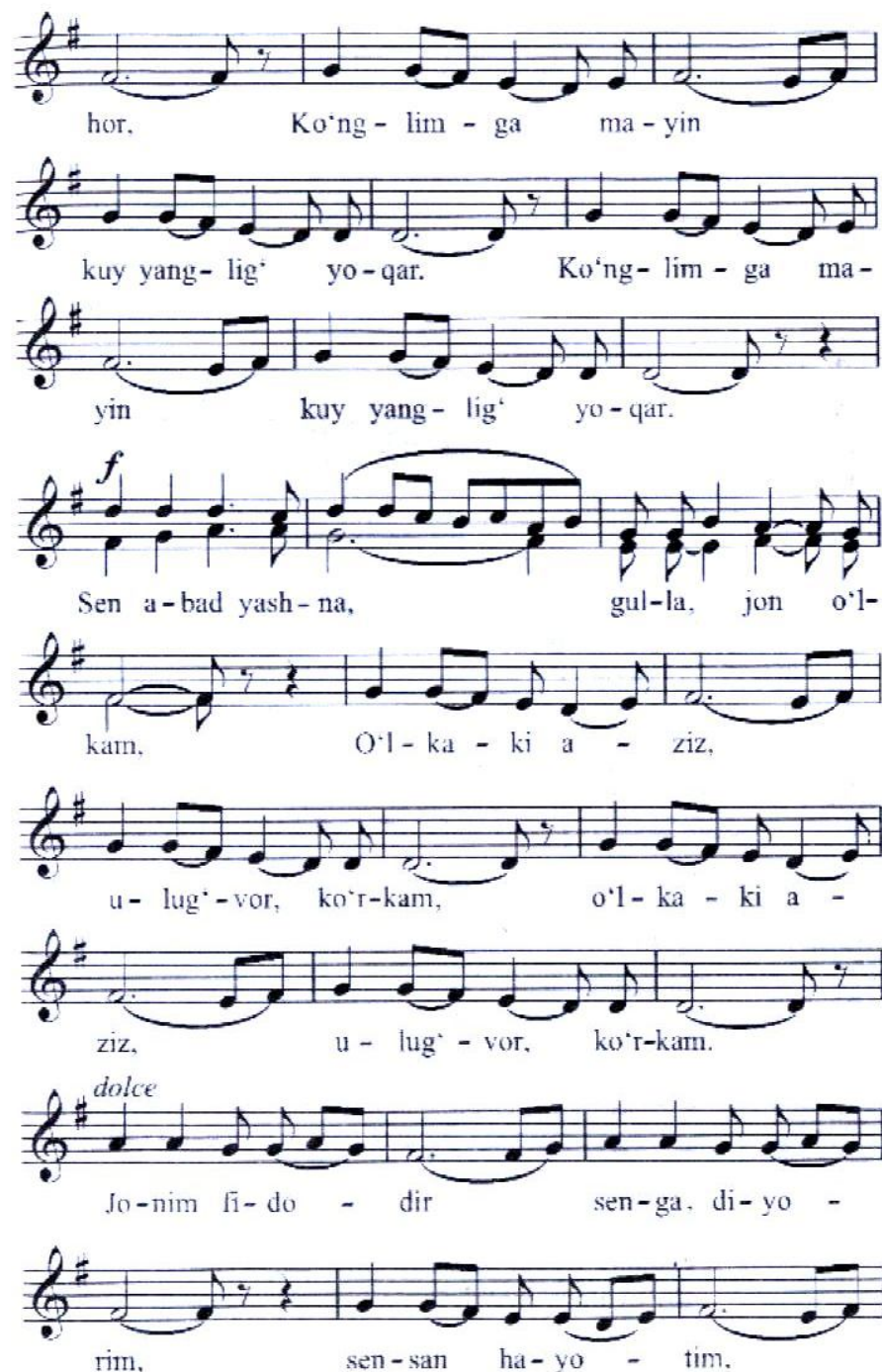
O'zbek kompozitorlarining musiqaviy sahna janrlarini o'zlashtirish borasida keyingi yillarda olib borgan faoliyatlari anchagina e'tiborli bo'lgan. Xususan, M.Ashrafiyning «Dilorom», S.Yudakovning «Maysaraning ishi», S.Boboyevning «Hamza», I.Akbarovning «So'g'd elining qoploni», R.Hamroyevning «Zulmatdan ziyo», S.Jalilning «Zebunniso» operalarida shunday natijalarni ko'rish mumkin.

△ «Yoshlik qo'shig'i»ni kuylang.

YOSHLIK QO'SHIG'I

(Savti Munojot kuyi)

Muxtor Ashrafiy qayta ishlagan

Qanday go'zaldir bu yoshlik, bahor,
Ko'nglimga mayin kuy yanglig' yoqar.

Sen abad yashna, gulla, jon o'lkam,
O'lkaki aziz, ulug'vor, ko'rkam.

V.A. USPENSKIY

V.A.Uspenskiy va Sh.Shoumarov.

Shashmaqomni buxorolik ustozlar – hofiz Ota Jalol Nosir va tanburchi Ota G'iyos Abdug'anilar ijrosida yozib oldi. Ushbu nota yozuvlari 1924-yili «Olti musiqali noma (maqom)»¹ nomi bilan nashr etildi. Bajarilgan bu mehnat natijalarini yuqori baholagan professor A.Fitrat o'z minnatdorchiligini shunday izhor etgan edi: «Qadimgi maqomlarni yig'ish va yozib olish sizga topshirilgan edi. Siz bu vazifani mohirona bajardingiz hamda Sharq musiqasini to'plab, nashr qilib, abadiylashtirish ishiga juda katta hissa qo'shganingiz uchun tashakkurnomamizni qabul qilgaysiz. A.Fitrat».²

V.A.Uspenskiy, shuningdek, toshkentlik atoqli hofiz Shorahim Shoumarovdan «Chorgoh», «Bayot», «Shahnozi Gulyor», «Dugoh-Husayn» kabi Farg'ona–Toshkent maqom ashula yo'llarini ham nota yozuvlarida aks ettirishga muyassar bo'lgan. Ayni paytda, xalq ma'naviy hayotining ajralmas qismi bo'lgan musiqiy folklorga katta e'tibor bergan. Bu borada u o'z maqolalaridan birida shunday e'tirof

¹ Шесть музыкальных поэм (маком).

² A.H.Jabborov, O'zbekiston bastakorlari va musiqashunoslari. Toshkent. 2004. 361-bet.

qiladi: «Xalq musiqa ijodiyotini yig'ish va o'rganish ishlari madaniyat tarixining asosiy vazifalaridan birini tashkil etadi. Zero, qo'shiq ma'naviy hayotga juda yaqin bo'lgani holda, xalqning eng muqaddas tuyg'ularini ayon etadi, uning ichki olami, qiyofasi, qolaversa, turmush tarzini in'ikos etadi».

V.A.Uspenskiy Respublikamizning Xiva, Buxoro, Samarqand, Qo'qon, Andijon va Marg'ilon shaharlariga, shuningdek, qo'shni Turkmaniston va Tojikiston Respublikalarining qator tumanlariga musiqiy-etnografik ekspeditsiyalar uyushtirgan. Bu ilmiy-ijodiy mehnat jarayonida juda boy va qimmatli musiqa namunalari yig'ib olingan edi.

V.A.Uspenskiy o'zining kompozitorlik ijodida maqom va xalq kuylariga asoslanib musiqa asarlari yozganligi samarali bo'lgan. Xususan, u «Четыре мелодии народов Средней Азии» nomli orkestr suitasida afg'on, qozoq va o'zbek xalq ohanglarini mohirona qo'llagan bo'lsa, orkestr ijrosi uchun mo'ljallangan «Dugoh-Husayn», «Poema-rapsodiya», «Lirik poema» hamda «Farhod va Shirin» musiqali dramasida maqom yo'llariga ijodiy tayangan.

MIRSODIQ TOJIYEV IJODIDA O'ZBEK SIMFONIYASINING YUKSALISHI

O'zbekistonda simfonik musiqaning shakllanish va rivojlanish jarayoni «oddiydan murakkab»ga tamoyili asosida bosqichma-bosqich amalga oshdi. Dastlab, 1920-yillari o'zbek xalq kuylarini simfonik orkestrga moslashtirish amaliyoti qo'llangan bo'lsa, keyingi o'n yilliklar (1930–1940) mobaynida suita, poema, uvertura kabi janrlar kompozitorlarimiz tomonidan amaliy o'zlashtirildi. Erishilgan ijodiy natijalar ayni chog'da rasman simfoniya yaratish uchun ham muhim poydevor bo'ldi.

O'zbekistonda xizmat ko'rsatgan san'at arbobi, kompozitor Mirsodiq Tojiyev (1944–1996) milliy simfoniya yaratish ishiga o'z hissasini qo'shgan V.Uspenskiy, A.Kozlovskiy, G.Mushel, M.Ashrafliy va boshqa salafllari «yo'li»ni munosib davom ettirishga va bu borada to'plangan badiiy natijalarni yana-da yuksaltirishga muvaffaq bo'ldi. Qolaversa, M.Tojiyev o'z ijodida Y.Gaydndan tortib

to D.Shostakovichgacha bo'lgan davr «mumtoz simfoniya» yutuqlarini milliy musiqa kesimida qayta talqin etishga hamda ularni mumtoz maqom qonuniyatlari bilan uyg'unlashtirishga erishdi. Bularning natijasi o'laroq mumtoz o'zbek simfoniyasi yuzaga keldi va uning dovrug'i jahonga mashhur bo'ldi. Xususan, M.Tojiyev jami 19 ta simfoniya ijod etgan bo'lib, shulardan 3, 4, 5 va 8-simfoniylari Qozog'iston, Rossiya, Bolgariya, Yugoslaviya, Avstriya va boshqa xorijiy mamlakatlarda ijro etilgan.

- ⊙ **Musiqa tinglash.** M.Tojiyev 3-simfoniyasining 2-qismini tinglang va unda qo'llangan sizga tanish xalq kuyini aniqlashga harakat qiling.

Mustaqil o'qish

MATNIYOZ YUSUPOV

Matniyoz Yusupov.

O'zbekistonda xizmat ko'rsatgan san'at arbobi, kompozitor, sozanda va xonanda Matniyoz Yusupov (1925–1992) Xorazm maqomlarini ustoz Matpano Ota Xudoyberganovdan o'rgandi hamda bu maqomlarni asrab qolishga katta hissa qo'shdi. U Xorazm maqomlarini to'liq turkum (ya'ni chertim va aytim yo'llari) tarzida birinchi bo'lib besh chiziqli nota tizimida yozib oldi. Shu bilan birga, Matniyoz Yusupov Xorazm xalq ashula va «Suvora»lari, qo'shiq va laparlari, cholg'u kuy va xalq musiqiy ijodi namunalarini jamlab, «O'zbek xalq musiqasi» notalar to'plamining VII va IX jildlarida nashr ettirgan edi.

Kompozitorlik sohasida bir qator musiqali drama va komediyalar, opera («Xorazm qo'shig'i»), balet («Gulsanam») hamda simfonik musiqa va qo'shiqlar («Shifokor qiz», «Dilim bilan» va b.q.) ijod etgan. Ashulachilik bobida esa Xorazm maqomlari, «Suvora»lari va xalq ashulalarining o'ziga xos ijrochisi bo'lgan.

 Notaga qarab kuylang

BUXORCIIA II

Uch-cha-la qiz chiq-di a-riq bo'-yi-ga, bi-ri lo-la,

bi-ri sum-bul, bi-ri gul, bi-ri lo-la,

bi-ri sum-bul, bi-ri gul.

Eng kattasi endi to'ldi oltiga,
Biri lola, biri sumbul, biri gul.

O'rtanchasi chakkasiga taqdi gul,
Biri lola, biri sumbul, biri gul.

Eng kichigi ikki qo'li belida,
Biri lola, biri sumbul, biri gul.

?! Takrorlash uchun savol va topshiriqlar

1. Romantizm haqida tushunchangiz?
2. Musiqiy impressionizm haqida nima bilasiz?
3. RE, MI va FA tovushlaridan yuqoriga qarab oktava intervalini tuzing.
4. Chorak davomida o'rgangan qo'shiqlaringizdan bir-ikki namuna ayting.

IV CHORAK

O'ZBEKISTONNING ZAMONAVIY MUSIQA MADANIYATI

UMUMIY TUSHUNCHA

Hozirgi davr o'zbek musiqa madaniyati qadimiy va rango-rang, ayni paytda, yangi zamon an'analarini o'zida mujassam etgan holda rivoj topmoqda. Bunda, eng avvalo, xalq musiqasi, an'anaviy mumtoz musiqa, bastakorlik va kompozitorlik ijodiyotlari hamda ommabop estrada qo'shiqchiligi jabhalari namoyon bo'ladi.

O'zbek xalqining ma'naviy go'zalligi asrlar qa'ridan kelayotgan kuy-ohanglarida o'zining ajoyib va betakror badiiy ifodasini topgan. Binobarin, milliy musiqa ko'p asrlar davomida shakllangan ajdodlarimiz boy ma'naviyatining sadolardagi jonli ifodasi bo'lib, bugungi kunda yangi, buyuk davlat bunyodkori bo'lmish xalqimizning ruh quvvati va jon ozig'i bo'lib xizmat qilmoqda. Shu boisdan ham Respublikamizda milliy musiqa qadriyatlarimizni qayta tiklash va rivojlantirishga qaratilgan ko'plab ko'rik-tanlov hamda festivallarning o'tkazilishi an'anaga aylanib bormoqda. Xususan, bu o'rinda «Alla», baxshi-shoir va maqom ijrochilarining ko'rik-tanlovlari muntazam o'tkazilib kelinayotganligini aytish mumkin.

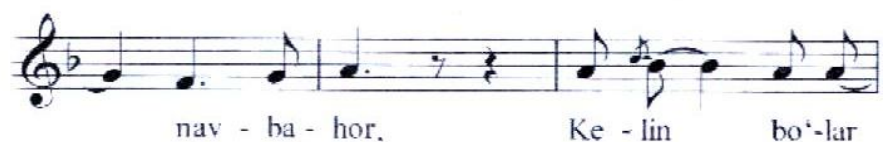
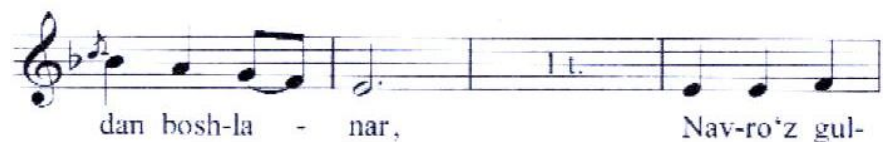
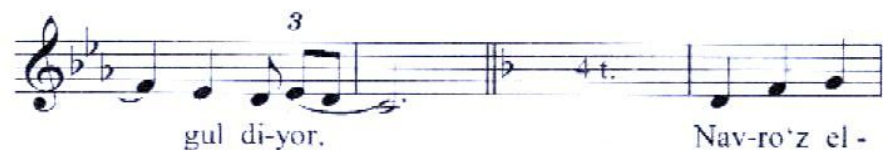
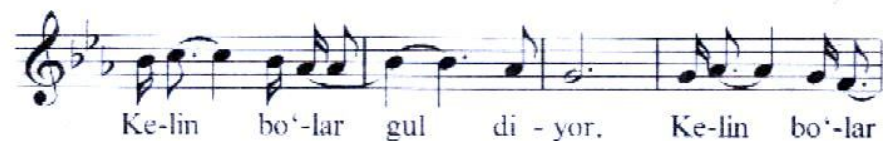
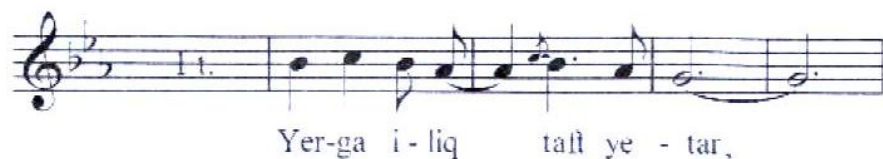
Ayni chog'da, G'anijon Toshmatov, Muhammadjon Mirzayev, Orifxon Hotamov, Fattohxon Mamadaliyev, G'ulomjon Hojiqulov, Salohiddin To'xtasinov, Abduhoshim Ismoilov, O'lmas Rasulov singari yetuk san'atkorlar ijodida bastakorlik an'analari yangi bosqichga yuksaldi. Shuningdek, kompozitorlik sohasida Ikrom Akbarov, Mirsodiq Tojiyev, Mustafu Bafoyev, Mirxalil Mahmudov, Farhod Alimov, Bahrullo Lutfullayev, Habibulla Rahimov, Rustam Abdullayev va Nadim Norxo'jayevlar barakali ijod qilib, talaygina musiqa asarlarini tinglovchilarga taqdim etdilar.

● Musiqa tinglash.

NAVRO'Z QO'SHIG'I

Nazarmat she'ri

Rustam Abdullayev musiqasi

△ Qo'shiq kuylash.

O'Z YURTINGNI SAYR ETSANG

Po'lat Mo'min she'ri

Farhod Alimov musiqasi

Dadil

Salomat bo'lay deb,
G'ayratga to'lay deb,
Qaddingni tutib g'oz,
Eh, maza, qanday soz.
O'z yurtini sayr etsang,
Qalbingni sayratsang.

Nur olar ko'zlaring,
Kuylanar so'zlaring.
Zavq o'ynar ko'nglingda,
Do'st uchrar yo'lingda.
O'z yurtini sayr etsang,
Qalbingni sayratsang.

Shunday der yaxshilar,
Ko'p ko'rgan ko'p bilar.
Silaydi shamollar,
Totlidir xayollar.
O'z yurtini sayr etsang,
Qalbingni sayratsang.

Zehning ham toblanar,
Mehrning ham tovlanar -
Davrondan o'rgulib,
Ming yashnab, ming kulib,
O'z yurtini sayr etsang,
Qalbingni sayratsang.

 Musiqi savodi. Qashqarcha usuli.
Qashqarcha nomli zarb usuli 4/4 o'lchovida namoyon bo'lib,
ritm tuzilishi jihatidan quyidagi ko'rinishga ega:

Bu usulning an'anaviy og'zaki («bum-bak» bo'g'inlaridagi) ifodasi quyidagicha:

Bum-ba-ka-bum-bak, bum.

Qashqarcha usuli Soqiynomaga o'xshash o'lchov-ritm jihatlari bilan raqsbop usullardan hisoblanadi.

?! Savol va topshiriqlar

1. Yangi davr O'zbekiston musiqa madaniyati haqida nimalarni bilasiz?
2. «O'z yurtini sayr etsang» qo'shig'ini matnga qarab kuylashga o'rganing.

ATOQLI O'ZBEK SAN'ATKORLARI VA MUSIQIY JAMOALARI

O'zbekiston o'z davlat Mustaqilligiga erishgan kundan boshlab uning musiqa san'ati rivojida katta o'zgarishlar ro'y bera boshladi. Bunda, eng avvalo, buyuk ajdodlarimizdan bebaho ma'naviy meros qolgan mumtoz musiqa (maqom, ashula, katta ashula, suvora va b.) asarlarini xalqimiz orasida keng targ'ib qilish ishlari juda muhim o'rin tutmoqda. Albatta, bu kabi ijodiy ishlarni amalga oshirishda atoqli san'atkor-ijrochilarning xizmatlari beqiyosdir. Jumladan, otaxon san'atkorlardan — O'zbekiston xalq artisti Turg'un Alimatov maqomlarda mujassam ma'naviy go'zalliklarni tanbur-u satoda, g'ijag-u dutorda badiiy «jonlantirib», xalqimiz olqishiga sazovor bo'lib kelmoqda. O'zbekiston xalq artistlari G'anijon Toshmatov,

Ochilxon Otaxonov.

Orifxon Hotamov.

Turg'un Alimatov.

O'lmas Rasulov.

G'ulomjon Hojiqulov, Abduhoshim Ismoilov, O'lmas Rasulov kabi mahoratli sozandalar ham o'zlarining betakror g'ijjak nolalari, o'ziga xos ijro sayqallari bilan mumtoz musiqa hamda zamondosh bastakorlarning asarlarini «bezak»lashga musharraf bo'ldilar.

Shuningdek, O'zbekiston xalq hofizlari Orifxon Hotamov, Fattohxo Mamadaliyev, Ochilxon Otaxonov, Muhammadjon Karimov, Quvondiq Iskandarov, Hasan Rajabiy, Mahmud Tojiboyev, O'zbekiston xalq artistlari Otajon Xudoysukurov, Munojot

Yo'ldiyeva va Maryam Sattorovalar maqom ashula yo'llari, Yevropa hamda bastakorlar asarlarini go'zal tarzda ijro etishga erishdilar.

Ayni paytda, mumtoz maqom va xalq musiqa ijodiyoti namunalarini tinglovchiga becam-u ko'st taqdim etishda O'zbekiston Teleradio-kompaniyasi huzuridagi Yunus Rajabiy nomidagi «Maqom» ansambli, O'lmas Saidjonov rahbarligidagi an'anaviy ansambl, Xorazm viloyat televideniyesi huzuridagi Hojixon Boltayev nomidagi «Maqom» ansambli, O'zteleradiokompaniyasi huzuridagi «Dutorchilar» ansambli singari ijodiy jamoalarning ham alohida o'rni bor.

Shu bilan birga hozirgi davr O'zbekiston musiqa san'atida asosan kompozitorlik ijodiyoti asarlarini yangi turda ijro etishga mo'ljallangan jamoalar faoliyati ham ko'zga tashlanadi. Bu borada ayniqsa «Sug'diyona» xalq cholg'ulari kamer orkestri, O'zteleradio-kompaniyasi kamer orkestri, O'zbekiston milliy simfonik orkestri, Doni Zokirov nomidagi xalq cholg'ulari orkestri va To'xtasin Jalilov nomidagi xalq cholg'ulari orkestrining konsert chiqishlari e'tiborli bo'lmoqda.

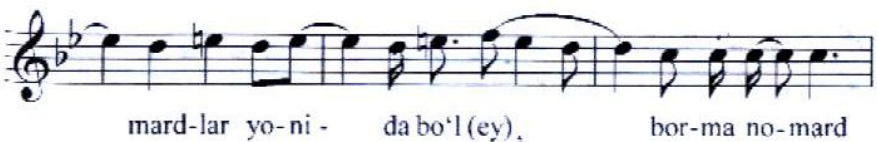
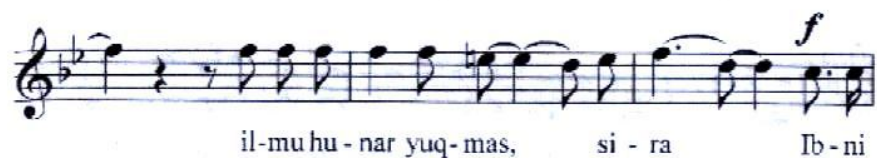
- **Musiqa tinglash.** Sinf fonotekasida mavjud bo'lgan Turg'un Alimatov, Orifxon Hotamov, Fattohxo Mamadaliyev ijro etgan asarlardan namunalar tinglang.

EY O'G'UL

Salohiy she'ri

Orifxon Hotamov musiqasi

△ Qo'shiq kuylash.

BAHOR MADHI

Rauf Tolibov she'ri

Nadim Norxo'jayev musiqasi

Vals sur'atida

E - sib ba-hor sha-mo - li

o-lib qo-char xa-yo - lim.

Da - la - lar - da u - cha - di

Ko'n-gil qush-lar mi-so - li.

E - sar ba-hor sha-mo - li,

E - sar ba-hor sha-mo - li.

Cha-raq - lay - di

os - mon - lar, ya-sa - nib - di

bo's - ton - lar. Da-raxt -

lar - ning sho - xi - da Gul - dan

sho - da mar-jon - lar.

Da - raxt - lar - ning sho - xi-da

Gul - dan sho - da mar - jon - lar,

cha-raq - lay - di os - mon - lar,

e - sar

ba - hor sha - mo - li.

Sochlarida tol bargak,
Qo'llarida boy chechak.
Qizlar bog'da o'ynashar
«Oq terakmi, ko'k terak»,
Sochlarida tol bargak.

Qanday go'zal gulbahor,
Qanday go'zal gul diyor.
Bahor yozib poyandoz
Yo'limizga intizor,
Qanday go'zal gul diyor.

?! Savol va topshiriqlar

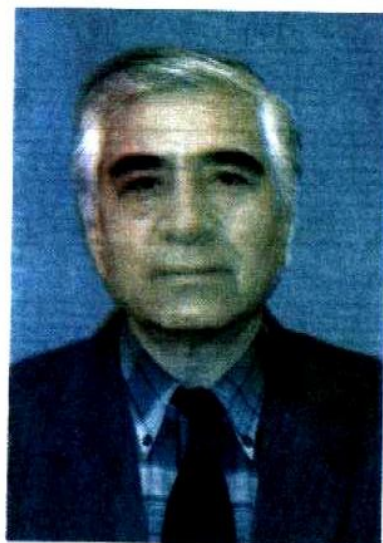
1. Atoqli o'zbek san'atkrolaridan kimlarni bilasiz?
2. «Bahor madhi» qo'shig'ini nota daftaringizga ko'chiring va qo'shiq she'rini yod oling.

TEATR SAN'ATI VA KONSERT IJROCHILIK FAOLIYATI

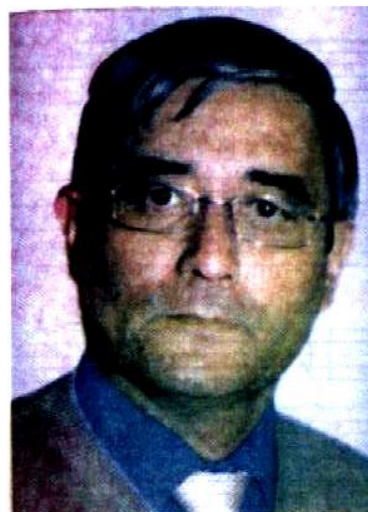
Teatr so'zi yunoncha (theatran) bo'lib, «tomoshaxona» ma'nosini anglatadi. Teatr o'zida adabiyot, musiqa, sahna harakati, raqs, tasviriy san'at kabi san'at turlarini birlashtiradi.

Bugungi kunda Vatanimizda o'ttizdan ortiq professional teatr faoliyat ko'rsatmoqda. Shulardan musiqa san'ati alohida yetakchi ahamiyatga ega bo'lganlari qatorida Alisher Navoiy nomli Davlat akademik Katta teatri, Muqimiy nomidagi o'zbek Davlat musiqali teatri aytish mumkin. Jumladan, Alisher Navoiy nomli Davlat akademik Katta teatrida asosan opera va balet janrlarida ijod etilgan

asarlar sahnada namoyish etiladi. Hozirgi kunda mazkur teatr ijodiy jamoasi ijrosida italyan kompozitorlari J. Verdingning «Aida», «Traviata», «Rigoletto», avstriya kompozitori V.A. Motsartning «Figaroning uylanishi», «Schrli nay», rus kompozitori P.I. Chaykovskiyning «Yevgeniy Onegin», «Pikovaya dama» operalari hamda «Uyqudagi go'zal», «Oqqush ko'li», «Shelkunchik» baletlarini, o'zbek kompozitorlaridan M. Bafoyevning «Ahmad al-Farg'oniy», A. Ikromovning «Amir Temur» operalarini, A. Ergashevning «Humo» baletini sahna ijrosi orqali tinglovchiga taqdim etib kelmoqda.

Mustafu Bafoyev.

Anvar Ergashev.

Muqimiy nomli o'zbek Davlat musiqali teatrida asosan o'zbek kompozitorlaridan M. Mahmudovning «To'ylar muborak», F. Alimovning «Nodirabegim», «Supergaynona», «O'lding, aziz bo'lding», B. Lutfullayevning «Taqdir», «Alpomishning qaytishi» kabi musiqali drama asarlari namoyish etiladi.

Shuningdek, Toshkentdagi Musiqiy teatr sahnasi operetta va muzikl janrlaridagi asarlarni ko'rsatishga mo'ljallangan.

Shu bilan birga, Vatanimiz Mustaqil bo'lgan davrdan boshlab teatrning yangi ko'rinishlari bo'lgan maydon tomoshalari ham yuzaga keldi.

Bunga Mustaqillik, Navro'z xalq bayramlari hamda shaharlarimizning qutlug' sanalari bilan bog'liq ochiq maydonlarda o'tkazilayotgan bayram tomoshalari misol bo'lishi mumkin.

● «O'lding, aziz bo'lding» musiqali dramasi dan namunalar tinglang.

MAVLON OTA QO'SHIIG'I

Normurod Narzullayev she'ri

Farhod Alimov musiqasi

Moderato

O-qar dar-yo der-lar u-mr

Sir-li dun-x u-mr

-ni, dar-yo

der - lar umr - ni,
 sir - li dun - yo der - lar u - mr - ni.
 Bu jum - boq - bu, ye - cha ol - may -
 san (ey) (jon), sa - rob ro' - yo
 der - lar u - mr - ni,
 ni. Shod - lik, qay - g'u
 c - kan yon - ma - yon. Bir be - da - vo
 der - lar u - mr - ni,
 Ha - yot c - kan o' - zi charx - pa - lak,

Bir mu - am - mo der - lar u - mr - ni,
 Bu o - mo - nat dun - yo - da, do' st - lar,
 Bir be - ba - ho der - lar u - mr - ni,
 Bu jum - boq - ni ye - cha ol - may -
 san (ey) jon, sa - rob ro' - yo
 der - lar u - mr - ni,
 san (ey) jon, sa - rob ro' - yo
 der - lar u - mr - ni,

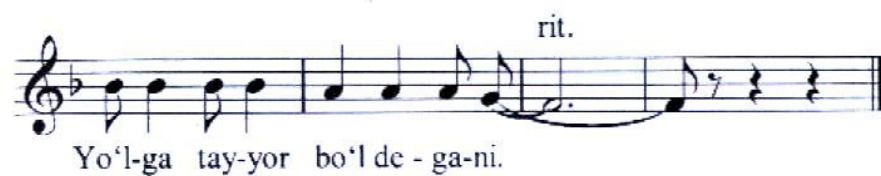
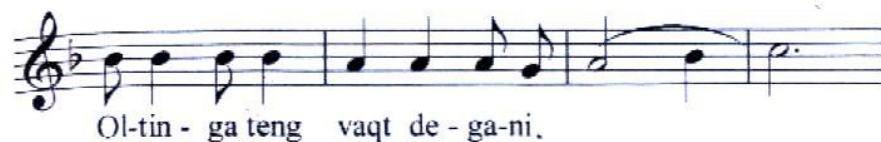
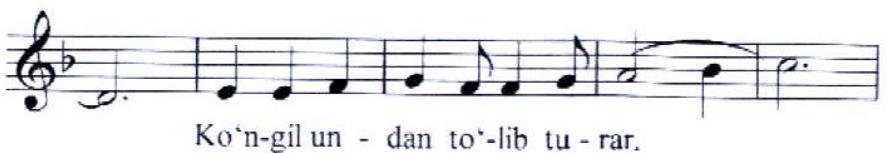

YOSHLIK DEYDI

Po'lat Mo'min she'ri

Nadim Norxo'jayev musiqasi

Vals sur'atida

Yoshlik deydi yo'lingni top,
Bog'lardan o'z gulingni top.
Yoshlik deydi o'rgan-o'rgan,
Ko'p biladi ko'pni ko'rgan.

Yoshlik fasli baxt degani,
Oltin-ga teng vaqt degani,
Yoshlik asli yo'l degani,
Yo'lga tayyor bo'l degani.

Mustaqil o'qish

«BOYSUN» FOLKLOR-ETNOGRAFIK ANSAMBLI

«Boysun» folklor-etnografik ansambli¹ Surxondaryo – Qashqadaryo viloyatlari ko'hna xalq musiqa an'analarini atroflicha o'rganib, ularni qayta tiklayotgan hamda sahna madaniyati orqali targ'ib qilayotgan ijodiy jamoadir. Xususan, ansambl ishtirokchilari dehqonlarning yil fasllariga bog'liq mehnat aytimlarini («Mayda-yo mayda», «Yanchiq»,

¹Ushbu ansambl Surxondaryo viloyati, Boysun tuman madaniyat uyi qoshida tashkil qilingan bo'lib, dastlab «Shalola» xalq ashula va raqs ansambli deb nomlangan edi.

«Ho, zan-zan» va b.), mavsumiy-marosim qo'shiqlarini («Navro'z», «Lolajon», «Hey, lola» va b.), turli bayram, sayil va o'yin – aytimlarini («Kim oladi-ya shuginani-ya», «Ha-ha-ha», «Kelgin, yor, o'ynaylik» va b.) katta ishtiyoq va mahorat bilan ijro etadilar.

KIM OLADI-YA SHUGINANI-YA

M.M. ♩=116

Hamma:

Kim o- la- di- ya shu- gi- na- ni- ya,

Qarsak:

Kim o- la- di- ya shu- gi- na- ni- ya,

Birov:

Men o- la- ma- no shu- gi- na- ni- ya,

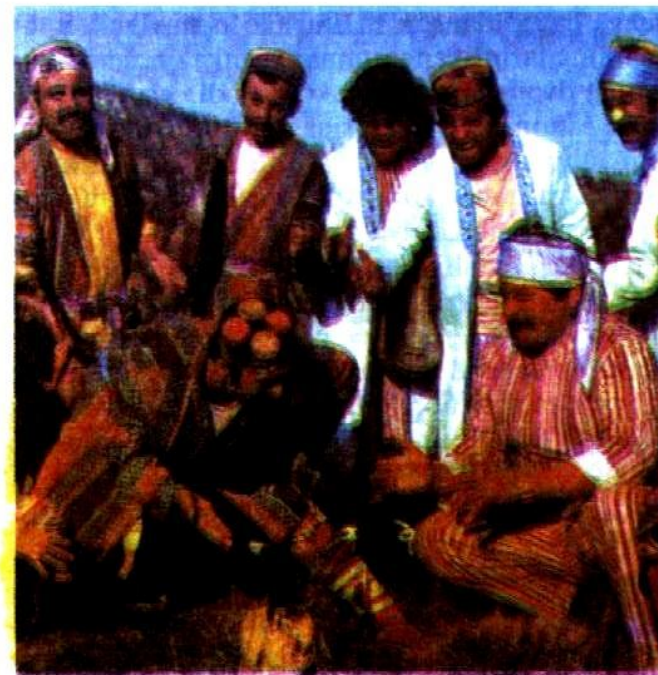
Men o- la- ma- no shu- gi- na- ni- ya.

Hamma:

Bo- tir bo'l- sang ham o'- zing- ni ko'r- sat,

Sho- tir bo'l- sang ham o'- zing- ni ko'r- sat.

Dehqonchilik mehnatining boshlanishi bahor fasliga to'g'ri keladi. Bu faslda an'anaviy «Navro'z» bayrami va lola-gullar unib-o'sishi bilan bog'liq sayillar o'tkaziladi. Xususan, «Lola sayli»da qir-adirlarga

sayr qilinib, quchoq-quchoq lola terilgan va u yoshlik, go'zallik va bayram ramzi sifatida maxsus aytimlarda kuylangan. Bu an'ana hozirgi kunda ham davom etib kelmoqda.

?! Savol va topshiriqlar

1. Teatr haqida qanday tushunchaga egasiz?
2. «Yoshlik deydi» qo'shig'ini nota daftaringizga ko'chiring va she'rini yod oling.

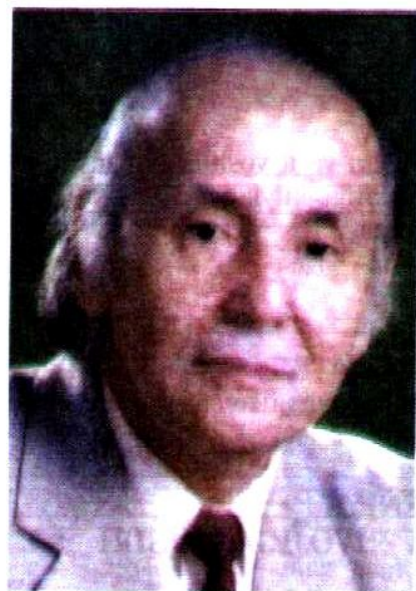
TELEVIDENIYE VA KINONING MUSIQA RIVOJIGA TA'SIRI

Ma'lumki, televideniye xalqimizga turli axborotlarni yetkazib berish bilan birga san'at turlarini (musiqa, tasviriy san'at, she'riyat, me'morchilik va b.) ham keng targ'ib qilish imkoniyatiga ega. Albatta, bu borada musiqa san'atining mavqei alohida e'tiborga sazovor. Chunki, bugungi kun televideniyesini, undagi qariyb barcha ko'rsatuv dasturlarini musiqasiz tasavvur qilib bo'lmaydi. Bunga O'zbekiston Teleradiokompaniyasi orqali har kuni efirga uzatilayotgan ko'rsatuvlar yaqqol dalil bo'la oladi.

Musiqaga bag'ishlangan maxsus ko'rsatuvlar esa turli-tuman musiqa namunalarini keng ommaga yetkazib berishi barobarida bu san'atning rivojiga ham ta'sir ko'rsatadi. Masalan, televideniye dasturlarida jahon klassik musiqasi durdonalarini, shuningdek, mumtoz maqomlar, xalq ijodiga doir qo'shiq va kuylarni ko'p eshitgansiz. «Oganrabo» ko'rsatuvi orqali atoqli san'atkorlar bilan yaqindan tanishish imkoniyatiga ega bo'lgansiz.

Ayni paytda, baxshi-dostonchilar ijodi, folklor-etnografik ansamblarning muntazam chiqishlari ham tomoshabinda katta qiziqish uyg'otadi.

Shuningdek, televideniyeining estrada musiqasining rivojiga juda sezilarli ta'siri borligini aytish zarur. Bugungi kunda O'zbekistonda mashhur barcha estrada qo'shiqchilari yoki guruhlari videokliplarning namoyish etilishi orqali xalqimizga tanilganlar, desak mubolag'a bo'lmaydi.

Mirxalil Mahmudov.

Mirxalil Mahmudov yaratgan serma'no kuy va qo'shiqlari o'zgacha tarovat bag'ishlaydi. Shu kabi go'zal holatlarni «Umid qaldirg'ochlari», «Asrlarning jonli kamalagi» hujjatli filmlarida, «Bulbul», «Daladagi gullar» va yana boshqa ko'plab multfilmlarda his qilishingiz mumkin.

Aziz o'quvchilar!

Sizlar televideniye ko'rsatuvlarida musiqa naqadar muhim o'rin tutishini yaxshi anglagan bo'lsangiz, endi e'tiboringizni ana shu televideniye hamda maxsus tomosha zallarida namoyish etiladigan kino san'atiga ham qarating. Ma'lum bo'ladiki, avval va hozir yaratilgan badiiy va hujjatli filmlarni, qolaversa, Siz sevib tomosha qiladigan multfilmlarni ham musiqasiz tasavvur eta olmaymiz. Bu borada esa O'zbekiston kompozitorlarining har bir kino uchun maxsus ijod etgan musiqa namunalarining ahamiyati katta. Masalan, «O'tgan kunlar», «Tangalik bolalar» badiiy filmlariga kompozitor

⊙ Musiqa tinglash. «Tangalik bolalar» filmidan «Tulpor» qo'shig'ini tinglang.

TULPOR

Usmon Azim she'ri

Mirxalil Mahmudov musiqasi

Vals sur'atida

Allegro

Tul - por, tul - por,

tul - por, tul - por, be - li - da e - gar, be - li - da e - gar.

Sha-mol, sha-mol, sha-mol, sha-mol nov-da-ni e-gar,

nov - da - ni e - gar, yu - ra - gim, yu - ra - gim,

yu-ra-gim, yu-ra-gim tul - por bo'l - sa.

Bu-lut, bu-lut, bu-lut, bu-lut bo-shim-ga te-gar.

Qir-g'iy qa-no - tin yo-zar, qir-da aq-li-

dan o - zar. Men qir - lar - da yu - gur - sam;

o - lam - ni sha - mol bo - sar.

△ Qo'shiq kuylash

VATANGINAM

Po'lat Mo'min she'ri

Avaz Mansurov musiqasi

Vals sur'atida

Ma-nim u-chun o- lam- da-yin

Kat-ta- gi- nam, Va-tan- gi-nam. Oq sut

ber- gan o- nam- da-yin Bit- ta- gi-nam

Naqarot:

Va-tan- gi-nam. Bax- tim- ga tong — O'z-be-kis-

ton, Bax-tim- ga tong — O'z- be-kis- ton,

Xor

Bax-tim- ga tong — O'z- be-kis- ton, Bax-tim-

Yakkaxon.

ga tong — O'z- be-kis- ton, Va-tan- gi-nam,

1.3.5. Xor

Va-tan- gi-nam, Va-ta- nim, Va-ta-

2.4.6. Tugatish

nim, nim, nim.

uchun

Manim uchun olamdayin
Kattaginam Vataginam.
Oq sut bergan onamdayin.
Bittaginam Vataginam.

N a q a r o t:

Baxtinga tong – O'zbekiston,
Baxtinga tong – O'zbekiston,
Vataginam, Vataginam,
Vatanim...

Gul faslida ohorlarga
Aylanaqol, Vataginam.
Qo'shig'imda ohanglarga
Aylanaqol, Vataginam.

N a q a r o t:

Vujudimga gulday mehning
O'yingmi yo, Vataginam?
Yuragimga butun mehning
Qo'yingmi yo, Vataginam?

N a q a r o t

?! Savol va topshiriqlar

1. O'zbekiston televideniyesi orqali namoyish etiladigan qanday musiqiy ko'rsatuvlarni bilasiz?
2. «Yoshlik deydi» qo'shig'ini yod oling.

O'ZBEK MUSIQA SAN'ATINING JAHON SAHNASIGA CHIQISHI

Istiqlol sharofati bilan milliy-badiiy qadriyatlarimiz qayta tiklanmoqda, Vatanimiz qo'shni va uzoq xorijiy mamlakatlar bilan yaqin madaniy-musiqiy aloqalarni ham o'rnatib boshladi. Endilikda o'zbek musiqa san'atining jahon sahnalarida yuksalayotganligini faxr bilan qayd etamiz. Bunga, jumladan, O'zbekiston kompozitorlari asarlarining yirik va nufuzli xorijiy ijrochi jamoalari repertuarlaridan o'rin olishi, yetuk san'atkorlarimiz – Turg'un Alimatovning AQSH va Germaniyada, Abduhoshim Ismoilovning AQSH, Fransiya, Germaniyada, Munojot Yo'lchiyevaning Fransiya, Milliy simfonik orkestrining Turkiyada, «Sug'diyona» o'zbek xalq cholg'ulari kamer orkestrining Ispaniya, Gollandiya, Germaniya, Hindistonda, «Yalla» ansamblining AQSHda zafarli konsert chiqishlari yorqin dalildir.

Shuningdek, xalqaro tanlovlarda muvaffaqiyatli qatnashib kelayotgan o'zbek sozandalari va xonandalarining ham xizmatlarini alohida ta'kidlash kerak. Bu o'rinda xalqaro tanlovlarning g'oliblari bo'lgan pianinotchilardan Ulug'bek Polvonov, Nargiza Aliyeva, Gulnora Alimova, violonchel ijrochilari Dilshod Nazarov, Sunnat Ibrohimov, xonanda Anna Guzairova kabi yosh san'atkorlarimiz nomini hurmat bilan tilga olamiz.

Sunnat Ibrohimov.

Ayni paytda, O'zbekistonda xalqaro ahamiyatga molik katta musiqa tadbirlari o'tayotganligi ham e'tiborli bo'lmoqda. Jumladan, Samarqand shahrida «Sharq taronalari», Toshkentda esa Simfonik musiqa festivallarini o'tkazish an'ana bo'lib qoldi.

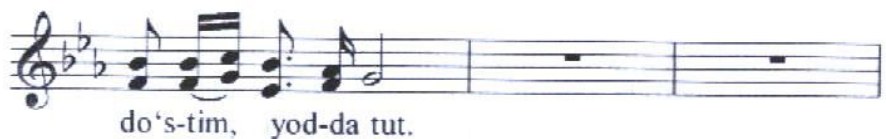
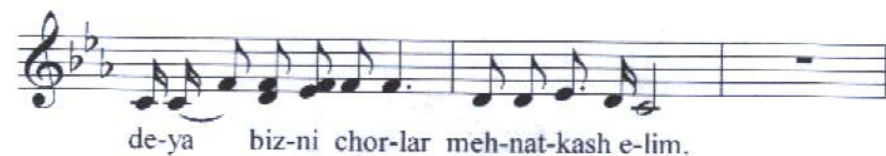
HUNARMAND YOSHLAR MADHIYASI

Qo'ldosh Mamirov she'ri va musiqasi

Po-yim - da za-mi-nim shu ko'h-na Tu - ron,

Bar - qa-ror mil - la - tim o'z o - na ti-lim.

Kasb-hu-nar e - gal - la, ol il - mu ur - fon,

SAMARQAND

Safar Barnoyev she'ri

Habibullo Rahimov musiqasi

Bul-bul-lar tark et-mas, Ko'-zi-miz gav-ha-ri

Sa-mar-qand. Sa-mar-qand.

Til-da mash-hur, dil-da mash-hur Bo-g'i sha-mo-

li, hey. Sa-mar-qand o'z-bek e-li-ning

hus-ni ja-mo-li. Sa-mar-

qand. Sa-mar-qand.

Sa-mar-qand.

Sa-mar-qand.

YURT ISHIQIDA YONAMAN

Normurod Narzullayev she'ri

Farrux Zokirov musiqasi

O'z-be-kis-ton Va-ta-nim,

Baxt,ba-ho-rim,cha-ma-nim.Yurt ya-go-na,qalb tan-ho,

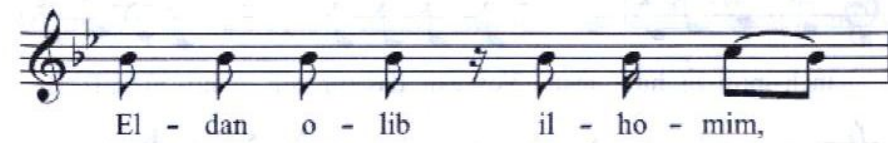
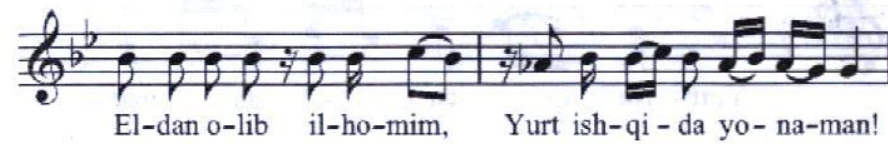
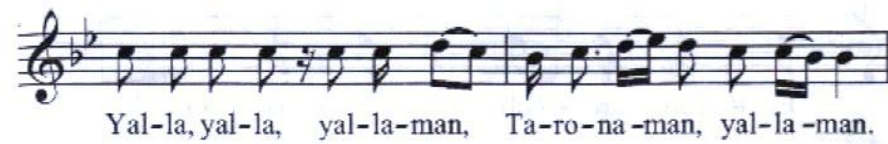
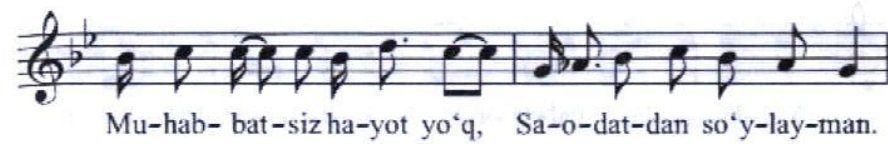
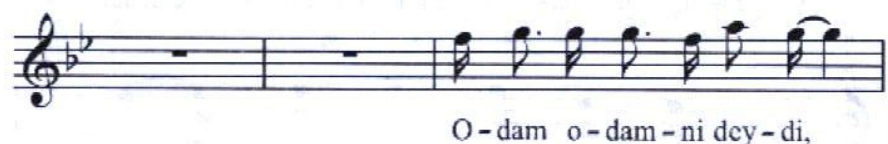
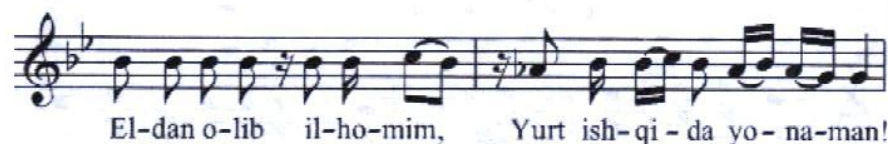
El-ga fi-do jon-ta-nim.

Qu-chib qay-noq qu-cho-g'in,

Ko'z-ga sur-tib tup-ro-g'in.

Hur-lik qo'-shi-g'in kuy-lab,

O'-pa-man yurt bay-ro-g'in. Yal-la,yal-la, yal-la-man,

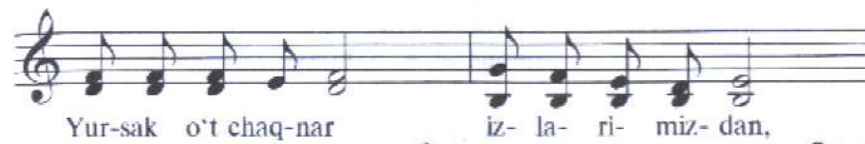
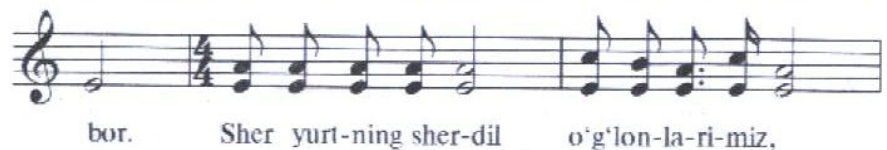
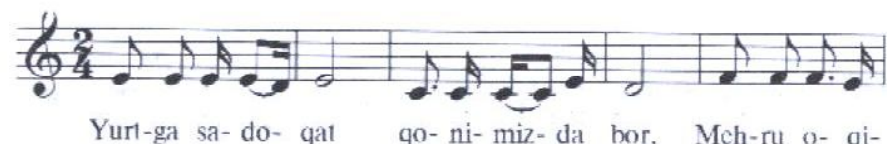

YURTGA SADOQAT

Safar Barnoyev she'ri

Habibullo Rahimov musiqasi

Yurtga sadoqat qonimizda bor,
Mehru oqibat jonimizda bor.
Qut-u baraka, mehmonga hurmat
Yoygan dasturxon, nonimizda bor.

Sher yurtning sherdil o'g'lonlarimiz,
Metin, mustahkam qo'rg'onlarimiz.
Yursak o't chaqnar izlarimizdan,
Bahomiz so'rang qizlarimizdan.

So'zimiz butun, o'zimiz butun,
Mardona topgan tuzimiz butun.
Butunlik asli, maqtansak arziy,
Bobolar ekan donimizda bor.

Biz yurtning adl ustunlarimiz,
Qo'limizdadir xush kunlarimiz.
Sher yurtning sherdil
o'g'lonlarimiz,
O'zbekistonning
qo'rg'onlarimiz.

?! Takrorlash uchun savol va topshiriqlar

1. Xalqaro miqyosda tanilgan qaysi O'zbekiston san'atkorlarini bilasiz?
2. «Yurtga sadoqat» qo'shig'ini yod oling.

MUSIQA LUG'ATI

<i>Avj</i> —	osmon, ko'k, yuksalish va uning eng yuqori cho'qqisi. Maqom cholg'u kuy va aytimlarining yuqori pardalardagi eng rivojlangan darajasi.
<i>Aytim yo'li</i> —	Xorazm maqomlarida aytim (ashula) lar bo'limining umumiy nomi. Shuningdek, bu bo'lim «manzum» deb ham ataladi.
<i>Bayot</i> —	turk qabilalaridan birining, shuningdek, ma'lum maqom nomi. Farg'ona - Toshkent maqom yo'llari tarkibida har biri besh qismdan iborat «Bayot I-V» va «Bayoti-Sheroziy I-V» turkumlari mavjud.
<i>Baxshi</i> —	do'mbira, qo'biz yoki dutor jo'rligida dostonlar ijrochisi, shuningdek, yangi dostonlar ijodkori.
<i>Bozgo'y</i> —	maqom cholg'u kuylari (Tasnif, Tarji, Gardun, Muxammas, Saqil) da o'zgar-may takrorlanuvchi kuy tuzilmasi.
<i>Buzruk</i> —	buyuk, katta, ulug'. Shashmaqom tizimidagi birinchi maqom nomi.
<i>Bulamona</i> —	tut daraxtidan ishlangan surnay shaklli puflama cholg'u. Hajmi surnaydan kichik, tovush hosil etuvchi puflamasi sibiziqniki kabidir, ya'ni puflama naychasida qamishdan tayyorlangan «tilchasi» bor. Bulamonda barmoqlar bilan bosishga mo'ljallangan sakkizta teshik mavjud.
<i>Daromad</i> —	yo'lning boshlanishi. Maqom aytim yo'llari (Saraxbor, Talqin, Nasr va b.q.) da ashulaning boshlanish (hofiz kuylashni boshlagan) qismi.

Dugoh —

ikki joy, ikki o'rin, ikki parda. Qadimda ikki parda (tovush) asosida ijro etilgan kuy nomi. Keyinchalik (O'rta asrlarda) rivojlantirilib, keng nafasli kuy holiga keltirilgan. Shashmaqom tizimida to'rtinchi maqom nomi.

Dunasr —

maqomlarda boshlang'ich kuy yoki aytim tuzilmasi (bo'lagi)ning yuqori (odatda, bir oktava yuqori) pardalarda takrorlanishi.

Do'mbira —

o'rik, tut yoki archa daraxtidan o'yib ishlangan ikki torli chertma cholg'u. Dutoridan o'ziga xos «bo'g'iq» tovushi, nisbatan qisqa dastasi va dastasida bog'lama pardalari yo'qligi bilan farq qiladi.

Folklor —

inglizcha so'zdan olingan bo'lib, bunda folk (*folk*) — xalq, lor (*lore*) — donishmandlik, bilimdonlikni anglatadi. Bundan «xalq donishmandligi» ma'nosi kelib chiqadi. Folklor atamasi «xalq og'zaki ijodi», «musiqiy folklor» iborasi esa «xalq musiqasi» o'rnida ham qo'llaniladi.

Gulyor-Shahnoz —

besh qismli mashhur Farg'ona — Toshkent maqom aytim yo'li. 1-qismi Gulyor, 2-qismi Shahnoz, 3-qismi Chapandozi Gulyor, 4-qismi Ushshoq va 5-qismi Qashqarchai Ushshoq deb nomlanadi.

Iroq —

Arabistondagi ma'lum mamlakat nomi. «Uzoq», «Olis yo'l» ma'nolarida ham keladi. Shashmaqom tizimidagi oltinchi maqom nomi.

Major —

(lot. katta) turg'un tovushlari (I, III va V bosqichlari) ning yig'indisi katta (ya'ni major) uchtovushligini hosil etuvchi tuzuk.

Mansur —

Xorazm maqomlarida cholg'u kuylari bo'limining umumiy nomi. Shuningdek, ush-bu bo'lim «chertim yo'li» deb ham ataladi.

<i>Manzum</i> —	Xorazm maqomlari aytim bo'limining umumiy nomi. Shuningdek, bu bo'lim «aytim yo'li» deb ham ataladi.
<i>Minor</i> —	(lot. kichik) turg'un tovushlari (I, III va V bosqichlari) ning yig'indisi kichik (ya'ni minor) uchtovushligini hosil etuvchi tuzuk. Minor majordan farqli o'laroq, ko'proq g'amgin holatlarni ifoda etishga moyildir.
<i>Mirzadavlat</i> —	XIX asr oxiri-XX asr boshlarida Farg'onada yashab faoliyat ko'rsatgan Mirzadavlat ismli bastakor ijodiga mansub ikki qismli cholg'u kuyi. Xalq orasida mashhur bu kuy asosida qo'shiqlar ham aytilgan.
<i>Miyonxat</i> —	maqom aytim yo'llarida ashulaning o'rta pardalarda (odatda, daromadga nisbatan kvarta-kvinta balandlikda) ijro etiladigan bo'lagi, tuzilmasi.
<i>Mushkilot</i> —	qiyinchiliklar. Shashmaqom cholg'u kuylari bo'limining umumiy nomi.
<i>Navo</i> —	kuy, nolali ohang. Shashmaqom tizimidagi uchinchi maqom nomi.
<i>Nasr</i> —	ko'mak, zafar, g'alaba (proza). Shashmaqom aytim yo'llari bo'limining umumiy nomi.
<i>Naqsh</i> —	bezak; ma'lum aytim (ashula) turining nomi. Xorazm maqomlarining «manzum» bo'limi tarkibidan o'rin olgan.
<i>Peshrav</i> —	oldinga intiluvchi; yuksalma harakatli ohanglar asosida ishlangan ma'lum kuy shakli. Xorazm maqomlarining «mansur» (chertim yo'li) bo'limlarida keng qo'llaniladigan cholg'u kuyining nomi.
<i>Qo'biz</i> —	torli-kamonli cholg'u bo'lib, u o'yma kosa, yog'och dasta va ikki tordan iborat bo'ladi. U kamon vositasida chalinadi.

<i>Qo'shnay</i> —	ikkita qamish nayning o'zaro bog'lanmasidan iborat puflama cholg'u. Naylarning bir tomonidan tovush hosil etish uchun tilchalar yo'nilgan bo'ladi hamda har birining oltita yoki yettita teshigi bor. Odatda, qo'shnay ijrochisi bo'lgan kasbiy sozandalar (qo'shnaychilar) «qaytarma nafas» usulidan keng foydalanadilar.
<i>Rost</i> —	to'g'ri, chin, haqiqiy. Shashmaqom tizimidagi ikkinchi maqom nomi.
<i>Sarbozcha</i> —	(fors.-toj.) bosh o'yinchi, o'zini fido etuvchi ma'nolarini anglatadi. Sarbozlar Turkiston xonliklaridagi harbiy qismlarning askarlari bo'lganlar. «Sarbozcha» kuyi ana shu harbiylarning jangovar ruhini, dadil odimini badiiy ifoda etadi.
<i>Saraxbor</i> —	bosh xabar, bosh mavzu. Tarona (I — IV, I — VI). Shashmaqom bosh aytim yo'li.
<i>Sato</i> —	torli kamonli cholg'u (tashqi qiyofasi tanburni eslatadi). Satoda asosan vazmin sur'atli mumtoz musiqa namunalari ijro etiladi. Musiqa amaliyotida ba'zan tanburni sato o'rnida, ya'ni kamon bilan chalish hollari uchraydi. Satoning uchta yoki to'rtta asosiy simlari (torlari) bo'lib, ular tagidan tortilgan va dastagorning yon quloqlariga bog'langan aks sado beruvchi 8—11 ta torlari bor.
<i>Segoh</i> —	uch joy, uch o'rin, uch parda. Qadimda uch parda (tovush) asosiga qurilgan kuy nomi. O'rta asrlar kasbiy musiqa amaliyotida rivojlantirilgan va keng nafasli kuy shakliga keltirilgan. Shashmaqom tizimidagi beshinchi maqom nomi.

Sibziq — (sibizg'a) oddiy qamishdan yasalgan puflama cholg'u bo'lib, uzunasiga ushlab chalinadi. Puflama tomonida «tilcha» kesilgan bo'ladi, old tomonida barmoqlar bilan bosishga mo'ljallangan uchta teshikchasi bor.

Simfoniya — (yunoncha) — «hamohanglik» ma'nosini anglatadi. Simfonik orkestri uchun mo'ljallangan musiqa asari. Odatda 4 qismdan iborat turkumli asar. Shuningdek, ba'zan ko'proq (5) va kamroq (1 gacha) qismli simfoniylar ham uchraydi.

Suvora — otliq; Xorazm maqomlarining «manzum» bo'limidan o'rin olgan muayyan aytimning nomi. Ustozlarning fikricha, «Suvora» ot tuyog'idan hosil bo'ladigan turli ritmik tuzilmali usullar va ularga asoslangan kuylardir.

Suita — «ketma-ketlik, bir qatorlik» ma'nosini bildiradi. Yevropa san'atida shakllangan ko'p qismli cholg'u musiqaning asosiy turlaridan biri. Umumiy g'oya bilan bog'langan, ammo mustaqil va o'zaro farqli bir necha qismlardan tarkib topadi.

Talqin — (arabcha) — pand-nasihat, tushuntirish, ko'rsatma berish. Maqom asosiy aytim yo'llaridan.

Tanbur — torli-chertma cholg'u. Noksimon o'yma kosasi va unga ulangan uzun dastasi tut yog'ochidan tayyorlanadi. Dastasida 16 tagacha bog'lama pardasi bor, kosa qopqog'iga 4 ta cho'p (xas) parda yelimlangan bo'ladi. Torlarining soni uchtdan oltitagacha bo'lishi mumkin. Hozirgi davrda ko'proq uch-to'rt simli (torli) tanburlar amaliyotda keng qo'llaniladi.

Tanbur chizig'i — XIX asrda Komil Xorazmiy tomonidan kashf etilgan o'ziga xos «nota yozuvi»ning nomi. Unda tanbur cholg'usi pardalariga muvofiq 18 ta muvoziy chiziqlar bo'lib, tovushlar nuqtalar vositasida belgilangan.

Tarona — qo'shiq, ashula ma'nolarini bildiradi. Maqomlarda asosiy aytim yo'llari (Saraxbor, Tani maqom, Talqin, Nasr va b.q.) orasida qo'llaniladigan va bir aytimdan ikkinchi asosiy aytimga o'tishda bog'lovchi «vazifasini bajaruvchi» ixcham shaklli ashula. Ko'proq ruboiylar bilan aytiladi.

Xat — maqom aytim yo'llarida ashulaning bir bayt (ikki misra) she'r bilan aytiladigan kuy tuzilmasi, bo'lagi.

Xona — uy, nisbiy tugal shakldagi kuy tuzilmasi (xonasi). Xona Bozgo'ydan farqli o'laroq, o'zgaruvchanlik xususiyatiga ega bo'lib, kuyning o'z avji (cho'qqisi) tomon rivojida muhim o'rin tutadi.

O'n ikki maqom — (Duvozdah maqom) XIII-XVII asrlarda Sharq musiqa amaliyotida mashhur maqomlar tizimi: Ushshoq, Navo, Busalik, Rost, Husayniy, Hijoz, Rahoviy, Zangula, Iroq, Isfaxon, Zirafkand, Buzurg (Buzruk). O'n ikki maqomning kuy, parda va doyra-usul asoslari Shashmaqom, Xorazm maqomlari, Farg'ona-Toshkent maqom yo'llari kabi maqomot turlari kelib chiqishida muhim o'rin tutgan.

Shashmaqom — 1. Har biri o'z nomiga ega olti xil mukammal pardalar uyushmasi: Buzruk, Rost, Navo, Dugoh, Scgoh, Iroq, 2. Oltita mukammal pardalar uyushmasi va muayyan doyra usullari birligi asosida ijod etilgan cholg'u kuy va aytim (ashula) lar turkumi (majmuasi).

<i>Shodiyona</i> —	qadimdan to'y, bazm, sayil va boshqa xalq bayramlarida nog'ora va surnayda ijro etiladigan 12 qismli kuy nomi. Shodiyona turkumining har bir qismi alohida ritm tuzilishli zarb usuliga ega bo'lib, ular ba'zan yakka-nog'orada chalinadi.
<i>Chang</i> —	trapetsiya shaklli torli — urma cholg'u. Unda jami 40 ta tor bo'lib, ular 14 ta asosiy torlarga birlashadi. Shulardan 13 tasi uchmadan taqsimlangani holda, quyi yo'g'on tori bittadir. Torlar ikkita cho'p vositasida urib va chertib (tirnab) chalinadi.
<i>Changqobuz</i> —	maxsus tilchali cholg'u, temir yoki suyakdan tayyorlanadi. Temir changqobuz, odatda, aylana shaklda bo'ladi. Uning o'rtasidan 7 — 9 sm uzunlikda po'lat til o'tkaziladi. Changqobuzni chalish uchun uni chap qo'l bilan tishlarga bosib turish kerak va, ayni vaqtda, o'ng qo'lning ko'rsatkich barmog'i ta'sirida tilchani to'lqinlantirib turish lozim. Bu cholg'uni nafaqat kattalar, balki bolalar ham sevib chaladilar.
<i>Chertim yo'li</i> —	Xorazm maqomlarida cholg'u kuylari bo'limining umumiy nomi. Mazkur bo'lim «mansur» deb ham yuritiladi.
<i>Chorgoh</i> —	to'rt joy, to'rt o'rin, to'rt parda; qadimda to'rt pardaga asoslangan ma'lum kuy nomi. Farg'ona—Toshkent maqomlaridan mashhur («Chorgoh I—V») aytim va cholg'u kuy-larining nomi.
<i>Cho'pon nay</i> — (g'ajir nay)	uzunasiga ushlab chalinadigan puflama soz bo'lib, u cho'l burguti (g'ajir)ning qanot suyagidan tayyorlanadi. G'ajir nayda barmoqlar bosilishiga doir to'rtta teshikcha bo'lib, shulardan uchasi old tomonda, bittasi esa nayning quyi qismida joylashgan bo'ladi. G'ajir nay, asosan, cho'ponlar tomonidan sevib ijro etilganligi bois, uni goho «cho'pon nay» deb ham ataydilar.

MUNDARIJA

So'zboshi	3
O'zbekiston Respublikasining Davlat Madhiyasi	4

I CHORAK O'ZBEK MUSIQA MADANIYATIDA AN'ANAVIYLIK VA ZAMONAVIYLIK

Surxondaryo — Qashqadaryo musiqa uslubi haqida tushuncha	6
Surxondaryo — Qashqadaryo dostonchilik an'analari	10
Buxoro — Samarqand musiqa uslubi haqida tushuncha	15
Sozanda san'ati	19
Farg'ona — Toshkent musiqa uslubi haqida tushuncha	24
Xalq ashulalari	26
Katta ashula	30
Yallachilik san'ati	31
Xorazm musiqa uslubi haqida tushuncha	34
Xorazm ashulachilik san'ati	44

II CHORAK MAQOMLAR HAQIDA UMUMIY TUSHUNCHA

Maqom tushunchasi	46
Shashmaqom	48
Shashmaqom cholg'u (mushkilot) kuylari	52
Shashmaqom aytim (nasr) yo'llari	58
Ota Jalol Nosir	61
Xorazm maqomlari	64
Xorazm maqomlarining chertim yo'li	65
Xorazm maqomlarining aytim yo'li	66
Xorazm maqomlarining atoqli ijrochilari	69
Farg'ona — Toshkent maqom yo'llari	71
Farg'ona — Toshkent maqom cholg'u yo'llari	72
Farg'ona — Toshkent maqom ashula yo'llari	74

III CHORAK JAHON MUSIQA MADANIYATI TARIXIDAN LAVHALAR

Musiqa madaniyati haqida umumiy tushuncha	81
Sharq allomalari musiqa haqida	84
Jahon musiqa madaniyati rivojining asosiy bosqichlari	89
Vena klassik maktabi namoyandalari	92
XIX—XX asrlar musiqa madaniyati	95
M.I. Glinka	99
Musiqiy impresionizm xususida	102
XX asr O'zbekiston musiqa madaniyatiga doir	102
Hoji Abdulaziz Rasulov	103
Yunus Rajabiy	104

O'zbek musiqasida kompozitorlik ijodiyoti	107
V.A.Uspenskiy	111
Mirsodiq Tojiyev ijodida o'zbek simfoniyasining yuksalishi	112
Matniyoz Yusupov	113

IV CHORAK O'ZBEKISTONNING ZAMONAVIY MISIQA MADANIYATI

Umumiy tushuncha	115
Atoqli o'zbek san'atkorlari va musiqiy jamoalari	120
Teatr san'ati va konsert ijrochilik faoliyati	130
Televideniye va kinoning musiqa rivojiga ta'siri	137
O'zbek musiqa san'atining jahon sahnasiga chiqishi	142
Musiqa lug'ati	152

Oqilxon Ibrohimov, Jamil Sadirov

MUSIQA

7-sinf uchun darslik

Qayta ishlangan va to'ldirilgan nashri

Muharrirlar: *H.Mahmudova, M.Yo'ldosheva*

Musavvir Sh.Odilov

Badiiy muharrir *A.Bobrov*

Texnik muharrir *T.Smirnova*

Musahhih *F.Ortiqova*

Kompyuterda sahifalovchilar: *B.Ashurov, A.Sulaymonov*

IB № 4685

Bosishga 27.05.2008-y. da ruxsat etildi. Bichimi 60 x 90^{1/16}. Kegli 11.

Times garnituras. Ofset bosma. 10,0 shartli bosma toboq.

11,5 nashr bosma tobog'i. Adadi 3000 nusxa. 45-2008 raqamli shartnoma.

214 raqamli buyurtma. Bahosi 3000 so'm

O'zbekiston Matbuot va axborot agentligining

G'afur G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi.

100129. Toshkent. Navoiy ko'chasi, 30.

100128. Toshkent. Shayxontohur ko'chasi, 86.

Bizning internet manzilimiz: www.iptdgulom.uz